

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Пашкова Віктора Олександровича «Еволюція двосторонніх відносин України та США в умовах постбіполярного міжнародного порядку», подану на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Дисертаційна робота Віктора Олександровича Пашкова присвячена комплексному дослідженню еволюції двосторонніх відносин України та Сполучених Штатів Америки в умовах становлення й трансформації постбіполярного міжнародного порядку. Обрана проблематика належить до кола найбільш актуальних напрямів сучасної політичної науки та теорії міжнародних відносин, оскільки безпосередньо пов'язана з осмисленням місця України в системі міжнародних відносин, особливостей її взаємодії зі США, а також закономірностей розвитку асиметричних міждержавних відносин.

Актуальність теми зумовлена насамперед тією роллю, яку Сполучені Штати відіграють у зовнішньополітичному та безпековому позиціонуванні України. Упродовж періоду незалежності українсько-американські відносини пройшли складну еволюцію — від початкового етапу становлення міждержавного діалогу та розв'язання проблеми ядерного роззброєння до формування стратегічного партнерства, періодів політичного зближення й охолодження та якісного посилення безпекової взаємодії після початку російської агресії проти України.

Обґрунтованим є обрання автором широких хронологічних меж — **1991–2024 рр.**, що дозволило охопити фактично весь період розвитку українсько-американських міждержавних відносин від проголошення незалежності України до принципово нових умов, сформованих повномасштабною російсько-українською війною. Предметом дослідження автор визначає процес становлення та закономірності розвитку двосторонніх відносин України і США в умовах постбіполярного міжнародного порядку.

Особливої наукової та практичної значущості проблематика дисертації набуває після 2014 р., а передусім після повномасштабного вторгнення Російської Федерації у 2022 р. За цих умов характер українсько-американських відносин зазнав суттєвої трансформації, а військова, політична, фінансова та дипломатична підтримка України з боку США стала одним із вагомих чинників її здатності протистояти російській агресії. Відповідно, дослідження закономірностей формування, функціонування та трансформації цієї моделі міждержавної взаємодії набуває значення, що виходить за межі суто двосторонніх відносин і стосується ширших процесів перебудови сучасної системи міжнародної та європейської безпеки.

Водночас актуальність дисертаційної роботи визначається не лише суспільно-політичною значущістю українсько-американських відносин, а й наявністю **теоретико-методологічної проблеми їх наукового осмислення**. Попри значний масив вітчизняних і зарубіжних досліджень, автор аргументовано констатує недостатність комплексних праць, у яких еволюція

відносин України та США розглядалася б як цілісний процес із визначенням його внутрішніх закономірностей, періодів зближення та криз, механізмів асиметрії, взаємних інтересів і ресурсів впливу сторін.

У цьому контексті на особливу увагу заслуговує прагнення В. О. Пашкова вийти за межі традиційного опису українсько-американських відносин через категорію «стратегічного партнерства» та запропонувати інший концептуальний ракурс їх осмислення. Методологічною основою авторського підходу стає **концепція міждержавного патрон-клієнтелізму**, застосована для аналізу двосторонніх асиметричних відносин держав із суттєво відмінними ресурсними можливостями та міжнародно-політичною вагою. Саме використання цієї концепції автор визначає як одну з ключових складових наукової новизни дослідження.

Такий підхід дозволив здобувачеві розглядати українсько-американські відносини не лише крізь призму офіційних декларацій, дипломатичних контактів чи формалізованого статусу стратегічного партнерства, а як динамічну систему **асиметрії, взаємних інтересів, ресурсного обміну, політичної прихильності, зобов'язань та взаємовпливів**. Це, своєю чергою, створює можливість глибше пояснити причини зміни характеру двосторонньої взаємодії на різних історичних етапах.

Важливим є й те, що дисертант не обмежується дослідженням впливу США на Україну, а порушує питання про ресурси й можливості української сторони впливати на поведінку значно сильнішого партнера. Така постановка проблеми дає змогу уникнути одновимірного трактування асиметричних відносин як виключно односторонньої залежності та розкрити їх як складнішу систему взаємодії, в якій нерівність потенціалів держав не заперечує наявності взаємних інтересів.

Отже, **актуальність дисертаційного дослідження В. О. Пашкова є належним чином обгрунтованою** та визначається сукупністю взаємопов'язаних чинників: фундаментальним значенням українсько-американських відносин для зовнішньої політики й національної безпеки України; трансформацією міжнародного порядку під впливом російсько-української війни; необхідністю комплексного осмислення більш ніж тридцятирічної динаміки відносин України та США; а також потребою вдосконалення теоретико-методологічного інструментарію дослідження асиметричної міждержавної взаємодії.

Обрана тема відповідає сучасним потребам політичної науки, має виразне теоретичне та прикладне значення, а її розроблення є **своєчасним, науково вмотивованим і суспільно значущим**.

Ступінь обгрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і наукова новизна

Дисертаційна робота В. О. Пашкова характеризується належним рівнем наукової обгрунтованості, логічною послідовністю викладу матеріалу та концептуальною цілісністю. Сформульовані автором положення і висновки ґрунтуються на опрацюванні значного масиву джерел, використанні комплексу

загальнонаукових і спеціальних методів дослідження та послідовному розв'язанні поставлених наукових завдань.

Мета дисертаційної роботи полягає у виявленні особливостей становлення, еволюції та перспектив двосторонніх відносин України і США, їхніх характеристик і тенденцій, внутрішніх закономірностей та міжнародного контексту в умовах трансформації постбіполярної системи міжнародних відносин. Її досягнення забезпечується системою взаємопов'язаних дослідницьких завдань, які охоплюють теоретико-методологічне обґрунтування проблеми, визначення специфіки міждержавного патрон-клієнтелізму, аналіз основних етапів українсько-американських відносин та з'ясування перспектив їх подальшої трансформації.

Достатньо переконливим є методологічний інструментарій дослідження. Автором використано системний підхід, структурно-функціональний аналіз, історичний, порівняльний методи та ситуаційний аналіз. Їх комплексне застосування дозволило розглядати українсько-американські відносини як динамічну систему, розвиток якої визначався взаємодією внутрішньополітичних, міжнародних, безпекових та економічних чинників.

Використання структурно-функціонального аналізу дало можливість здобувачеві виокремити основні напрями двостороннього співробітництва, зокрема політичний діалог, безпекову взаємодію, енергетику, підтримку реформ і демократичних перетворень, боротьбу з корупцією, а також простежити функціонування відповідних інституційних механізмів. Історичний та порівняльний методи використано для визначення особливостей окремих етапів українсько-американських відносин і зіставлення підходів різних президентських адміністрацій США до України.

Достовірність результатів дослідження забезпечується також достатньо широкою джерельною базою, до якої залучено офіційні документи, матеріали органів державної влади України та США, виступи, інтерв'ю і коментарі політичних та дипломатичних діячів, аналітичні матеріали, а також значний масив української й зарубіжної наукової літератури.

Важливою перевагою роботи є відповідність між поставленою метою, визначеними завданнями, структурою дисертації та сформульованими висновками. Автор послідовно переходить від аналізу теоретико-методологічних засад українсько-американських відносин до дослідження їх становлення, подальшої трансформації за різних президентських адміністрацій та особливостей розвитку після початку російської агресії проти України.

Наукова новизна дисертаційної роботи В. О. Пашкова є достатньо виразною та має системний характер. Її визначальною складовою є застосування концепції міждержавного патрон-клієнтелізму як аналітичної рамки дослідження асиметричних двосторонніх відносин України та США.

Автор обґрунтовує міждержавний патрон-клієнтелізм як окремий різновид асиметричних відносин, у межах яких держави з нерівнозначними ресурсними можливостями та міжнародно-політичним статусом взаємодіють задля реалізації спільних інтересів і вирішення спільних проблем. Це положення має принципове значення для авторської концепції, оскільки

дозволяє відійти від традиційного опису українсько-американських відносин виключно через категорію стратегічного партнерства та зосередитися на реальних механізмах асиметрії, взаємності, ресурсного обміну й політичної прихильності.

Заслугує на увагу запропонована В. О. Пашковим **періодизація українсько-американських відносин упродовж 1991–2024 рр.** Автор визначає їхню загальну траєкторію як рух від обмеженого до посиленого американського патронату, що супроводжувався чергуванням періодів стратегічної дружби, її імітації та криз двосторонніх відносин. Така інтерпретація дозволяє представити понад тридцятирічний розвиток відносин України та США як цілісний політичний процес, а не як сукупність окремих дипломатичних епізодів.

Важливим результатом дослідження є виокремлення автором **трьох ключових чинників**, що визначали характер і динаміку українсько-американської взаємодії: прозахідна зовнішньополітична орієнтація України та її роль у стримуванні геополітичних амбіцій Росії; стан американсько-російських відносин; прихильність української влади до демократичних та економічних реформ. Визначення цих детермінант дає можливість авторові пояснити причини періодичного посилення або послаблення американської підтримки України.

Науковий інтерес становить обґрунтування ролі **розширення НАТО на схід** як однієї з передумов формування патрон-клієнтарної моделі українсько-американських відносин. Автор пов'язує цей процес зі зміною геополітичного становища України, ризиком її перетворення на буферну державу та посиленням потреби Києва в зовнішньому політичному й безпековому заступництві.

Заслугує на позитивну оцінку й прагнення В. О. Пашкова розкрити асиметричність українсько-американських відносин **не як виключно односторонню залежність України від США.** Автор виокремлює власні ресурси української сторони, здатні становити цінність для сильнішого партнера. Серед них визначено геополітичне положення України, її роль у протидії російській експансії, а в умовах повномасштабної війни — також стратегічні матеріали та розвиток окремих військових технологій, зокрема безпілотних систем і засобів радіоелектронної боротьби.

Вагомим є уточнення автором основних характеристик українсько-американських відносин, серед яких виокремлено їхню асиметричність, провідну роль США в управлінні партнерством, взаємну зацікавленість сторін, залежність двосторонньої динаміки від американсько-російських відносин, несталість інституційних форматів співробітництва, значення особистісного чинника та відносно обмежену роль економічної складової.

Певної новизни набуло й дослідження ролі української діаспори у США. Здобувач диференціює характер її впливу залежно від конкретного історичного періоду та показує зміну її можливостей впливати на американську політику щодо України.

Отже, сформульовані В. О. Пашковим положення наукової новизни взаємопов'язані між собою, відповідають меті та завданням дисертаційного дослідження і знаходять належне обґрунтування в його основній частині та висновках. Автору вдалося не лише систематизувати значний фактичний матеріал щодо більш ніж тридцятирічної історії українсько-американських відносин, а й запропонувати власний концептуальний підхід до пояснення закономірностей їх розвитку.

У сукупності це дає підстави позитивно оцінити **ступінь обґрунтованості та достовірності основних наукових положень, висновків і результатів дисертаційної роботи**, а одержані результати розглядати як такі, що поглиблюють наукові уявлення про природу асиметричних міждержавних відносин та особливості еволюції українсько-американської взаємодії в умовах постбіполярного міжнародного порядку.

Оцінка змісту та структури дисертаційної роботи

Структура дисертації В. О. Пашкова є логічною, послідовною та відповідає поставленій меті й визначеним дослідницьким завданням. Робота складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 746 позицій, та додатків. Побудова дисертації відображає логіку авторського задуму: від формування теоретико-методологічних засад дослідження — до послідовного аналізу основних етапів українсько-американських відносин та перевірки запропонованої концептуальної моделі в умовах російсько-української війни.

У **першому розділі** дисертації — «Теоретико-методологічні засади дослідження українсько-американських відносин» — здійснено аналіз джерельної бази та стану наукової розробленості проблеми, визначено методологічні засади дослідження, а також обґрунтовано можливості застосування концепції патрон-клієнтелізму як аналітичної рамки вивчення двосторонніх асиметричних відносин.

Позитивної оцінки заслуговує критичне осмислення здобувачем наявного наукового доробку. Автор не обмежується систематизацією попередніх досліджень, а виявляє недостатньо розроблені аспекти проблематики та обґрунтовує необхідність комплексного аналізу більш ніж тридцятирічної еволюції українсько-американських відносин.

Найважливішим результатом першого розділу є концептуалізація **міждержавного патрон-клієнтелізму** та адаптація відповідної теоретичної моделі до предмета дослідження. Це створює методологічне підґрунтя для наступних розділів і забезпечує концептуальну цілісність дисертації.

Другий розділ — «Становлення українсько-американських відносин» — присвячено початковому етапу формування двосторонньої взаємодії. Автор послідовно аналізує передумови й специфіку становлення українсько-американських відносин на початку 1990-х років, проблему ядерного роззброєння та питання закриття Чорнобильської АЕС.

Особливо ґрунтовно розглянуто **ядерне роззброєння України**, яке В. О. Пашков трактує не лише як складну проблему початкового періоду двосторонніх відносин, а й як важливий каталізатор їх подальшого розвитку.

Цінним є прагнення автора оцінювати позиції Києва та Вашингтона з урахуванням конкретних міжнародно-політичних умов першої половини 1990-х років, співвідношення ресурсів сторін та реальних переговорних можливостей молодій Українській державі.

Аналіз проблеми закриття Чорнобильської АЕС доповнює цей висновок і дозволяє авторові простежити формування механізмів асиметричного ресурсного обміну між Україною та США. У сукупності матеріали другого розділу переконливо розкривають складність становлення двосторонньої взаємодії та створюють основу для пояснення її подальшої трансформації.

У третьому розділі — «Патронат у відносинах України та США за часів президентства Л. Кучми» — досліджено проголошення та становлення українсько-американського стратегічного партнерства, особливості двосторонніх відносин на початку 2000-х років, а також позицію США під час президентських виборів 2004 р.

Науковий інтерес становить запропонована автором інтерпретація українсько-американського зближення другої половини 1990-х років через формування моделі американського патронату. Водночас здобувач не ідеалізує цей період і демонструє поступове накопичення суперечностей, що призвели до суттєвого погіршення двосторонніх відносин на початку 2000-х років.

Показовим є аналіз взаємозв'язку між зовнішньополітичною орієнтацією України, станом демократичних процесів усередині держави та рівнем американської підтримки. На матеріалі президентських виборів 2004 р. автор простежує значення демократичного чинника в політиці США щодо України. Такий підхід дозволяє пояснити не лише періоди зближення, а й причини кризових явищ у відносинах двох держав.

Четвертий розділ присвячено американському патронату щодо України за президентства В. Ющенка та В. Януковича. Автор досліджує відновлення стратегічної дружби у період президентства В. Ющенка, суперечність між прагматичними інтересами та демократичними вимогами у відносинах із владою В. Януковича, а також позицію США під час Революції Гідності.

Переконливо показано, що 2005–2008 рр. характеризувалися суттєвою активізацією політичного діалогу та інституціоналізацією стратегічного партнерства. Важливим результатом цього процесу стало підписання у грудні 2008 р. Хартії Україна–США про стратегічне партнерство.

Водночас на матеріалі президентства В. Януковича здобувач демонструє зворотну тенденцію — поступове послаблення політичної прихильності США в умовах погіршення демократичних стандартів та зміни зовнішньополітичної поведінки Києва. Завершує розділ аналіз Революції Гідності та дипломатичної активності Вашингтона під час політичної кризи 2013–2014 рр.

Такий підхід дозволив авторові переконливо показати, що формально задекларований статус стратегічного партнерства не завжди тотожний реальному змісту двосторонніх відносин, а їхня динаміка залежить від сукупності внутрішніх та зовнішніх чинників.

П'ятий розділ — «Відновлення патронату в українсько-американських відносинах у постмайданний період» — охоплює

принципово новий етап двосторонньої взаємодії після 2014 року. Його структура включає аналіз стратегічної дружби за адміністрації Б. Обами у 2014–2016 рр., українсько-американських відносин під час першої адміністрації Д. Трампа та періоду взаємної недовіри й неприхильності напередодні повномасштабної російсько-української війни.

Включення цього періоду до загальної авторської моделі має особливе значення, оскільки після початку російської агресії безпековий компонент українсько-американських відносин набуває якісно іншого змісту. Автор отримує можливість простежити, як зовнішня загроза та необхідність протидії російській політиці змінюють співвідношення інтересів сторін і посилюють значення України в американській зовнішньополітичній стратегії.

Водночас дослідження першої адміністрації Д. Трампа та подальшого періоду дозволяє В. О. Пашкову продемонструвати значення **особистісного чинника, внутрішньополітичних процесів у США та взаємної довіри політичних еліт** для функціонування навіть інституційно розвиненого стратегічного партнерства.

Шостий розділ — «Російсько-українська війна як випробування моделі патронату у відносинах України та США» — є логічним завершенням основної частини дисертації та має особливу наукову актуальність. Автор досліджує стратегію США щодо російсько-української війни у 2022–2024 рр., основні вузли суперечностей між Україною та США в умовах війни, а також роль української діаспори як актора українсько-американських відносин.

Сильною стороною цього розділу є відмова від спрощеного трактування відносин України та США в умовах війни як абсолютно безконфліктних. Поряд із безпрецедентним посиленням американської підтримки автор аналізує наявні розбіжності інтересів і підходів сторін, що дозволяє повніше розкрити реальний зміст асиметричного стратегічного партнерства.

Окремої позитивної оцінки заслуговує включення до структури розділу питання **української діаспори у США як самостійного актора двосторонніх відносин.** Автор аналізує не лише напрями її діяльності, а й реальні можливості політичного впливу, враховуючи географію розселення та взаємодію з іншими центрально- і східноєвропейськими громадами. Зокрема, у роботі показано, що обмежена частка українців у населенні окремих штатів може набувати більшого політичного значення у взаємодії з польською, чеською та балтійськими діаспорами.

Загалом зміст шести розділів засвідчує **послідовність реалізації авторського задуму та належний рівень внутрішньої узгодженості дисертації.** Теоретична модель, сформована у першому розділі, не залишається декларативною, а використовується для аналізу конкретних етапів українсько-американських відносин — від початку 1990-х років до повномасштабної російсько-української війни.

Висновки дисертації логічно впливають зі змісту основної частини, узагальнюють результати виконання поставлених завдань та відображають основні положення авторської концепції. У цілому структура роботи є

збалансованою, змістовно завершеною та такою, що забезпечує комплексне розкриття предмета дослідження. Значний фактичний матеріал не набуває характеру простого опису, а підпорядкований вирішенню визначеної автором наукової проблеми.

Практичне значення одержаних результатів та повнота їх оприлюднення

Практичне значення результатів дисертаційної роботи В. О. Пашкова визначається можливістю їх використання як у науково-дослідній та освітній діяльності, так і у практичній зовнішньополітичній сфері. Сформульовані в дисертації положення, висновки та рекомендації можуть бути використані відповідними структурними підрозділами Міністерства закордонних справ України та Офісу Президента України під час розроблення стратегічних підходів та ініціатив, спрямованих на подальший розвиток відносин України зі Сполученими Штатами Америки.

Важливе прикладне значення має розроблена автором концептуалізація міждержавного патрон-клієнтелізму. Запропонований теоретичний підхід може бути використаний у подальших дослідженнях асиметричних двосторонніх партнерств між державами з істотно відмінними ресурсними можливостями та міжнародно-політичним впливом, а також у прикладному аналізі відповідних моделей міждержавної взаємодії.

Результати дисертаційного дослідження мають також освітній потенціал. Матеріали роботи можуть використовуватися у закладах вищої освіти під час розроблення навчально-методичних комплексів, навчальних посібників і спеціальних курсів із зовнішньої політики України, геостратегії та геополітики, аналізу і прогнозування зовнішньої політики, основ дипломатії, зокрема у процесі професійної підготовки здобувачів за спеціальностями С 3 «Міжнародні відносини» та С 2 «Політологія».

Достатній рівень апробації результатів дослідження підтверджується їх представленням на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях. Зокрема, основні положення роботи апробовано на VII Міжнародній науковій конференції «Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва» (Львів, 2023), Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів» (Дніпро, 2024), Міжнародній науковій конференції «США: політика, суспільство, культура – 2024» (Київ, 2024), IX Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (Дніпро, 2025) та інших наукових заходах.

Окремі положення дисертації обговорювалися також на всеукраїнських круглих столах та міжнародних наукових конференціях упродовж 2024–2026 рр., зокрема на 3rd International Academic Conference «Ukraine and the United States: Experience and Prospects for Cooperation» та Міжнародній науковій конференції «ЄС у новій архітектурі європейської безпеки: виклики війни та стратегічна трансформація». Це свідчить про систематичне представлення

результатів дослідження фаховій науковій спільноті та їх обговорення на різних етапах підготовки дисертаційної роботи.

Повнота викладу основних положень і результатів дисертації у наукових публікаціях є належною. За результатами дослідження автором опубліковано **29 наукових праць**, серед яких одна індивідуальна монографія, три статті у зарубіжних періодичних виданнях, що індексуються у наукометричних базах **Scopus та Web of Science**, та 25 статей у наукових фахових виданнях України з політичних наук. Крім того, результати роботи представлено у 12 тезах доповідей на наукових конференціях і круглих столах.

Зміст опублікованих праць безпосередньо корелює з основними тематичними блоками дисертації. У них висвітлено проблематику становлення українсько-американських відносин, ядерного роззброєння України, формування стратегічного партнерства, специфіки двосторонніх відносин за різних президентських адміністрацій, Революції Гідності, концептуалізації міждержавного патрон-клієнтелізму, американської політики щодо України в умовах російської агресії та інших питань, які становлять зміст дисертаційного дослідження. Зокрема, окремі публікації присвячено концепції патрон-клієнтелізму як аналітичній рамці асиметричних міждержавних відносин, президентським виборам 2004 р. та позиції США, а також українсько-американським відносинам за президентства В. Ющенка та В. Януковича.

Вагомим показником рівня апробації результатів є наявність публікацій у зарубіжних виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах. Серед них праці, присвячені витокам українсько-американського стратегічного партнерства, впливу чинника Д. Трампа на відносини України та США у 2017–2020 рр., а також суперечностям українсько-американських відносин в умовах російської агресії.

Слід також відзначити **самостійність виконання дисертаційного дослідження**. Як зазначено в роботі, постановка дослідницьких завдань, розроблення теоретичних аспектів проблеми, одержані наукові результати та практичні рекомендації належать особисто здобувачеві. Основні положення й висновки сформульовані ним на основі опрацювання широкого та репрезентативного кола вітчизняних і зарубіжних джерел.

Таким чином, **результати дисертаційної роботи В. О. Пашкова пройшли належну наукову апробацію, достатньо повно представлені у публікаціях автора та мають теоретичне, практичне й освітнє значення.** Кількість, тематична спрямованість і рівень наукових публікацій засвідчують системність проведеного дослідження та належне представлення його основних результатів у фаховому науковому просторі.

Відповідність дисертації встановленим вимогам академічної доброчесності

Дисертаційна робота В. О. Пашкова справляє враження самостійного, завершеного наукового дослідження. Автор коректно залучає значний масив наукової літератури, документальних та аналітичних джерел, розмежовуючи положення інших дослідників і власні висновки та інтерпретації.

При цьому остаточний висновок щодо відсутності академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації доцільно формулювати з урахуванням результатів установленної закладом процедури перевірки академічної доброчесності. На підставі змістового аналізу представленої дисертації можна констатувати, що характер викладу, система посилань та представлення авторської позиції **не дають підстав ставити під сумнів самостійність наукового доробку здобувача.**

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи науковий рівень, теоретичну й практичну значущість дисертаційної роботи В. О. Пашкова, слід зазначити, що окремі її положення мають дискусійний характер, потребують додаткової аргументації або можуть стати предметом подальшого наукового осмислення.

1. Потребує додаткового обґрунтування операціоналізації ключових критеріїв міждержавного патрон-клієнтелізму.

Безперечною перевагою роботи є використання концепції патрон-клієнтелізму для пояснення асиметричних відносин України та США. Автор виокремлює такі визначальні критерії цієї моделі, як асиметрія, взаємність, прихильність і дотримання вимог. При цьому особливого значення надається категорії прихильності (афективності), пов'язаної з формуванням довіри між сторонами.

Водночас саме критерії «прихильності» та «довіри» є найбільш складними для емпіричного вимірювання на міждержавному рівні. У роботі автор пов'язує рівень взаємовпливу з рівнем довіри та наголошує, що втрата прихильності веде до послаблення довіри й необхідності відновлювати її через конкретні взаємні кроки.

У зв'язку з цим доцільно було б **чіткіше визначити систему емпіричних індикаторів**, за якими можна встановити момент виникнення, посилення або втрати взаємної прихильності між державами. Це дозволило б додатково посилити доказовість авторської моделі та зменшити можливості суб'єктивної інтерпретації окремих етапів українсько-американських відносин.

2. Дискусійним видається питання про межі застосування категорій «патрон» і «клієнт» до українсько-американських відносин.

Автор слушно застерігає від ототожнення патрон-клієнтелізму з односторонньою залежністю та наголошує, що слабша держава зберігає певну переговорну силу, здатність маневрувати й навіть проводити політику, яка не повністю відповідає інтересам патрона. Більше того, у запропонованій моделі Україна володіє власними унікальними ресурсами та послугами, цінність яких визначає її можливості впливати на позицію США і зберігати певний рівень стратегічної автономії.

Разом із тим у сучасній системі міжнародних відносин Україна одночасно взаємодіє не лише зі США, а й з Європейським Союзом, окремими європейськими державами, НАТО та іншими міжнародними акторами. Тому доцільним було б докладніше визначити, **якою мірою двостороння модель «патрон–клієнт» здатна враховувати багаторівневість сучасних**

зовнішньополітичних зв'язків України та чи не трансформується вона за умов диверсифікації зовнішньої підтримки.

3. Авторська періодизація українсько-американських відносин є продуктивною, однак окремі критерії переходу від одного етапу до іншого потребують більш чіткої формалізації.

Одним із важливих результатів дисертації є відхід від лінійного бачення розвитку стратегічного партнерства та виокремлення періодів посилення патронату, стратегічної дружби, її імітації, взаємної неприхильності та криз.

Такий підхід дозволяє значно глибше пояснити динаміку українсько-американської взаємодії. Водночас виникає питання: **який саме критерій є визначальним для фіксації переходу від однієї моделі до іншої** — зміна зовнішньополітичної орієнтації України, рівень американської допомоги, стан демократії, інтенсивність політичного діалогу, ступінь взаємної довіри чи певна сукупність зазначених показників?

На нашу думку, представлення такої системи критеріїв у вигляді узагальнювальної таблиці або матриці за всіма виокремленими автором етапами зробило б запропоновану періодизацію ще більш переконливою та наочною.

4. Певного поглиблення потребує порівняльний потенціал запропонованої концептуальної моделі.

В. О. Пашков переконливо застосовує концепцію міждержавного патрон-клієнтелізму до відносин України та США. Водночас саме оригінальність запропонованого підходу закономірно актуалізує питання щодо можливостей його використання для аналізу **інших асиметричних партнерств США з державами Центрально-Східної Європи або іншими країнами, що перебувають у подібному безпековому середовищі.**

Навіть обмежене порівняння українського випадку з одним-двома іншими кейсами дозволило б чіткіше встановити, які характеристики дослідженої моделі є універсальними для міждержавного патрон-клієнтелізму, а які зумовлені саме специфікою українсько-американських відносин. Це могло б додатково посилити теоретичну значущість запропонованої автором концепції.

5. Дискусійними є окремі положення щодо ролі української діаспори у формуванні американської політики щодо України.

Автор доходить висновку про відносно невисоку ефективність лобістської діяльності української діаспори у США, пояснюючи це організаційною розпорошеністю, незначним представництвом етнічних українців у владних структурах і Конгресі, обмеженим електоральним та фінансовим ресурсом. Водночас сам здобувач фіксує активізацію діаспорних структур після 2014 р., зокрема у питаннях лобіювання військової та економічної допомоги Україні, протидії російській пропаганді та взаємодії з іншими східноєвропейськими діаспорами.

У зв'язку з цим видається доцільним **чіткіше розмежувати прямий електоральний вплив діаспори та її опосередкований мережевий, інформаційний і адвокаційний вплив.** За такого підходу оцінка реальної ролі

української громади у США могла б бути більш диференційованою, особливо стосовно періоду після початку повномасштабної війни.

6. Окремого уточнення потребує прогностична складова дисертаційного дослідження.

У заключній частині роботи автор визначає російсько-українську війну як точку біфуркації патрон-клієнтелістської моделі та пропонує можливі траєкторії подальшого розвитку українсько-американських відносин. Їх реалізацію В. О. Пашков пов'язує з результатами війни, військовим потенціалом України, політикою американської адміністрації та наявністю альтернативних зовнішніх патронів.

Запропонована сценарна модель є цікавою та практично значущою. Водночас прогностична частина могла б виграти від **чіткішого визначення індикаторів реалізації кожного сценарію та умов переходу між ними**. Це дозволило б перетворити запропоновані траєкторії не лише на концептуальні сценарії, а й на повноцінний інструмент прикладного зовнішньополітичного прогнозування.

7. Потребує дещо ширшого осмислення трансформація суб'єктності України в умовах повномасштабної російсько-української війни.

Одним із важливих положень роботи є теза про те, що держава-клієнт не позбавлена власних ресурсів впливу, а їхня цінність може збільшувати її стратегічну автономію. Саме події після 2022 р. створюють особливо показовий матеріал для перевірки цього положення, адже військовий досвід України, її оборонно-технологічні компетентності, геостратегічне положення та здатність стримувати Росію об'єктивно змінюють її ресурсну вагу у відносинах із партнерами.

Тому доцільним було б ще виразніше показати, **чи означає зростання ресурсної цінності України поступовий перехід від класичної патрон-клієнтарної асиметрії до більш складної моделі стратегічної взаємозалежності**, і де саме проходить концептуальна межа між цими типами відносин. Така постановка питання могла б стати перспективним напрямом подальшого розвитку авторської концепції.

Зазначені зауваження та дискусійні положення **не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи В. О. Пашкова**, не ставлять під сумнів достовірність отриманих результатів і мають переважно рекомендаційний та дискусійний характер. Вони засвідчують складність і багатовимірність обраної проблематики та окреслюють перспективні напрями подальшого наукового опрацювання проблеми асиметричних міждержавних відносин.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та підсумковий висновок

Дисертаційна робота Пашкова Віктора Олександровича «Еволюція двосторонніх відносин України та США в умовах постбіполярного міжнародного порядку» є самостійним, завершеним і комплексним науковим дослідженням актуальної проблеми сучасної політичної науки та міжнародних відносин.

Зміст дисертації засвідчує належний рівень теоретичної підготовки здобувача, його здатність до системного аналізу складних міжнародно-

політичних процесів, критичного опрацювання значного масиву джерел та наукової літератури, формулювання й аргументованого обстоювання власної дослідницької позиції.

До найбільш вагомих результатів роботи слід віднести **концептуалізацію українсько-американських відносин крізь призму міждержавного патрон-клієнтелізму**, визначення критеріїв функціонування такої моделі, авторську періодизацію розвитку двосторонніх відносин України та США, встановлення чинників, що визначали їхню динаміку, а також з'ясування механізмів трансформації асиметричного партнерства в умовах зміни внутрішньополітичного та міжнародного середовища.

Важливо, що автор не зводить асиметрію українсько-американських відносин до односторонньої залежності слабшої держави від сильнішої. У запропонованій моделі держава-клієнт зберігає можливості для реалізації власної зовнішньополітичної стратегії, а її унікальні ресурси та послуги можуть виступати важелями впливу на державу-патрона і визначати ступінь стратегічної автономії. Такий підхід надає дослідженню належної аналітичної глибини та дозволяє уникнути спрощеного трактування природи асиметричних міждержавних відносин.

Позитивною рисою дисертації є **значний хронологічний масштаб дослідження**. Автор простежує еволюцію українсько-американських відносин від початку 1990-х років до якісно нового етапу, сформованого повномасштабною російсько-українською війною. Це дало можливість не лише реконструювати окремі етапи двосторонньої взаємодії, а й виявити її довготривалі закономірності, періоди зближення, криз і трансформацій.

Особливо значущою є спроба В. О. Пашкова перевірити пояснювальні можливості запропонованої моделі в умовах російсько-української війни. У підсумкових положеннях автор визначає війну як **точку біфуркації патрон-клієнтелістської моделі українсько-американських відносин**, пов'язуючи перспективи її подальшої трансформації з результатами війни, військовим потенціалом України, політикою американської адміністрації та наявністю в Україні альтернатив у системі міжнародної підтримки.

Виклад матеріалу загалом характеризується логічністю та послідовністю. Структура дисертації підпорядкована реалізації поставленої мети та завдань, а сформульовані висновки випливають із проведеного дослідження. Теоретичні положення першого розділу отримують подальшу апробацію на конкретному історичному та політичному матеріалі наступних розділів, що забезпечує концептуальну цілісність роботи.

Представлені в дисертації результати мають **теоретичне та практичне значення**. Теоретична цінність полягає насамперед у розвитку наукових підходів до дослідження асиметричних міждержавних відносин, тоді як практична — у можливості використання отриманих результатів під час аналітичного супроводу українсько-американських відносин, вироблення зовнішньополітичних рішень, а також у науковій та освітній діяльності.

Висловлені у відгуку зауваження мають переважно **дискусійний та рекомендаційний характер**, стосуються можливостей подальшого

поглиблення окремих положень авторської концепції й не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, її наукову новизну та значущість отриманих результатів.

Висновок

Дисертаційна робота Пашкова Віктора Олександровича «Еволюція двосторонніх відносин України та США в умовах постбіполярного міжнародного порядку», подана на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку, є самостійним науковим дослідженням і становить вагомий внесок у розвиток вітчизняної політичної науки. Дослідження відповідає вимогам МОН України, відповідно до «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року №1197 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №502 від 19 травня 2023 року) з огляду на зазначене вважаємо, що Пашков Віктор Олександрович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем і глобального розвитку.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних відносин
та зовнішньої політики Чорноморського
національного університету
імені Петра Могили

Олександр ШЕВЧУК

